

Namazın Sıhî ve İlahî Nüktelerle Dolu Faydaları

Bismillâhirrahmânirrahîm.

el-Hamdü li'l-lâhi Rabbi'l-âlemîn. Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidinâ ve seyyidi'l-evvelîne ve'l-âhirîn. Muhammedini'l Mustafâ ve alâ âlihî ve sahbihî ve men tebiahû bi-ihşânin ecmaîn.

Allahu Teâlâ hazretlerinin her işi hikmetlidir. O Hakîm'dir, Alîm'dir, Habîr'dir. Neylerse güzel eyler, hikmetli eyler. Bize emrettiği ibadetlerin de hepsi serâpâ, insanoğlu için maddî ve mânevî, ruhî ve bedenî, ahlâkî faydaları ve hikmetleri ihtiva eder.

İslâm, serâpâ faydadır, menfaattir, *menâfi'* kaynağıdır. İbadetler de hâkezâ öyledir. Bir müslümanın seviyesi muhtelif olabilir. İslâm; dağdaki çobandan, ümmî bir ziraat işçisinden, şehirdeki bir allâme-i cihana kadar herkesi kucaklayacak şekilde tesis edilmiş olan bir ilâhî nizamdır. Onun için ibadetlerde herkesin anlayabileceği, anlamasa bile istifade edeceği hikmetler vardır. Bir insan idraki, derecesi sığ olduğu için anlamasa bile, farkına

varmadan istifade eder. Misk dükkânına girenin üzerinde koku hâsıl olması, ilaçlanmış bir mıntıkada yaşayan bir insanın bilmeden mikroplardan, bakterilerden korunması gibi, insan farkına varmasa bile o faydaları alır.

Mesela namaz ibadeti insan için sayısız faydalara sahiptir; sıhhî faydalar, bedenî faydalar, ruhî faydalar. İlahî nükteler ve inceliklerle doludur. Oruç ibadetinin de hâkeza derinlikleri, hikmetleri vardır. Oruç tutan bir insan; en yüksek alimlerin, en büyük İslâm mütefekkirlerinin kitaplarında yazdığı incelikleri hiç bilmese bile bedenen, ruhen ve ahlâken onlardan istifade eder. İslâm'ın bir güzelliği de budur.

Zekât, hâkezâ son derece muhteşem bir ibadettir. Esasen gayrimüslimler arasında İslâm'ı merak edip de inceleyenlerden, sırf İslâm'ın ibadetleri çok hikmetli ve çok güzel olduğu için müslüman olanlar vardır. İncelemişler, başka dinlerle mukayese etmişler. Mesela bir tanesi -hatırımında yanlışı kalmadıysa- Thomas Irving isimli bir Kanadalı yazar ve diplomat, Güneydoğu Asya'da bulunmuş. Güneydoğu Asya'da Budizm, Brahmanizm ve çeşitli

inanç grupları var; onları incelemiş. Bir de İslâm'ı görmüş; İslâm'ı, müslümanları incelemiş. Orada müslümanlar da var; Vietnam dâhil her yerde müslümanlar var. Sonunda İslâm'ın güzelliği karşısında hayran olup müslüman olmuş.

İslâm'ın en hikmetli, en saltanatlı, en ihtişamlı, Türkçe tabirle en görkemli - nedense o kelimeyi de seviyorum- ibadetlerinden birisi de hac ibadetidir. Tabii, bu hac ibadeti bir yönden bakarsanız; son derece dervişâne, mütevâzıyane, sessiz sedasız ferdî bir ibadettir. Adamcağız kendi ülkesinden kalkıyor; diyarları geçerek, dağları, ovaları aşarak, tozlara bularnarak, saçı sakalına karışarak geliyor. Kendi derunî, dinî hayatını yaşıyor; gözyaşları içinde burada ibadetlerini yapıyor. Âdem atamız şöyle buyurmuş, Havva anamız şöyle gelmiş, İbrahim *aleyhisselam* oğlu İsmail'i şurada kesmek istemiş, kurban etmek istemiş, şurada koç gelmiş, burada şu olmuş... Dinler tarihi hatıralarıyla yoğrulmuş olan bir mekânda ferdî, derunî bir hayatı yaşayıp tertemiz olup gidiyor.

En basit bir insanın bile anlayacağı o kadar güzel işaretler var ki; o kadar güzel ibadet devreleri, evreleri var ki; o da çok istifade ediyor ve çok istifade etmiş olarak maddeten ve mânen, ruhen ve ahlâken çok şeyler kazanmış olarak gidiyor. Fakat yüzyılı tanımış, başka kültürleri incelemiş insanların; yüksek mütefekkirlerin, mukayeseli kültür araştırmaları, din araştırmaları yapan insanların da, bu meseleye bakışlarında çok daha başka algılamalar, izlenimler var. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir şekilde bu kadar muhteşem bir ibadet yok. Tüm dünyanın insanlarına hitap eden, müşterek hareket etmelerini sağlayan şahane bir ibadetle karşı karşıyayız. Başka dinlerde böyle şeyler yok.

Kudüs'ü ziyaret ettikleri zaman hıristiyanların da hacı oldukları rivayet edilir onlar da bana biraz özenmişler gibi geliyor. Yani müslümanların bu hac ibadetine özenmişler gibi geliyor. Yahudilerde böyle bir şey hatırlamıyorum. Başka dinlerde böyle şeyler yok. Belki Uzakdoğu dinlerinde, Brahmanların Ganj nehrine gidip çamurlu sulara yıkanması gibi

toplucu seyahatleri oluyor. Oraları çok iyi tanımıyorum ama burada müslümanlar bir kere gelişlerinde, *Mîkat* denilen yerlerden abâ ve kabâdan soyunup, kefen misali örtülere bürünüp belirli bir heyecanla giriyor.

Özel, kutsal, mukaddes, mübarek bir mıntıkeya girişinin tezahürü, üzerindeki giyiminde, davranışlarında bile derhal belli olacak bir sınırdan geçiyor. Orada; anlayan da anlamayan da, idraki sığ olan da engin olan da uyarılıyor. Sonra bütün insanlar eşit bir kıyafete bürünüyor. Bu kıyafetin bir de kefene benzeyen tarafı olması ilginç. Yani, hani herkes eflatun renkli, -eski Roma imparatoru eflatun rengi severmiş- eflatun giyinecek, herkesin başında bir defne dalı bulunacak gibi bir şey değil.

Tevâfuken, tam kefen gibi; baş açık, ayak çıplak. Ayağın kapalı olması, başının örtülü olması âdâba, usûle, ahkâma aykırı. Tercihen beyaz renkli, iki örtüye sarınarak insanlar aynı seviyeye geliyorlar. İnsanların eşitliği anlaşılıyor.

Dünyanın fâniliği zihinlerinde vurgulanıyor, ölüm hatırlatılıyor. Mahşer yerinin misali dünyada iken insanların gözü önünde beliriyor. Allah Allah! Allahu Ekber! İnsanın tüyleri diken diken oluyor. Milyonlarca insan bir ovada, bembeyaz, toplanmışlar, çatır çatır, mahrumiyetli, güneşin altında, kumların üzerinde... Mahşer yerini hatırlatıyor. İnsanoğlunun yaratılması esnasında;

Innî câilün fi'l-ardı halîfeten. “Ey meleklerim! Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım.” diye Allahu Teâlâ hazretlerinin meleklerle bildirmesi üzerine;

قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ
وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ الدِّمَاءَ

Kâlû etec'alü fîhâ men yüfsidü fîhâ ve yesfikü'd-dimâ'. Ve nahnü nüsebbihu bi-hamdike ve nükaddisü leke. “Yâ Rabbi! Biz sana ibadet u taat eylemekteyiz, biz senin kullarıyız. Sen yeryüzünde fitne fesat çıkaracak, kan dökecek olan mahlukları ne diye yaratıyorsun?”

*Kâle innî a'lemü mâ lâ ta'lemûn.*¹ “Ben, sizin bilmediğiniz nice hikmetli işleri bilirim.”

“Yaratmanın da nice nice faydaları, hikmetleri vardır.” diye onlara; hitâb u itâb ile cevap verince; o zaman melekler *beyt-i ma'murun* etrafında döne döne tevbe ve istiğfar etmeye başlıyorlar. Kâbe-i Müşerrefe'nin etrafında dönmenin, onun bir remzi olduğu dahi söylenince iş, insanoğlunun hilkatine dayanıyor. Hz. Âdem'den geriye gidiyor, Hz. Âdem'den önceki devrelere, cennetteki hatıralara dayanıyor. Ta orada, insanoğlunun yaratılışının hikmeti, meleklerin bunu anlayamaması, itirazı; onun üzerine Allahu Teâlâ hazretlerinin bunun hikmetlerini beyan etmesi üzerine tevbe ve istiğfar etmeleri hatırlanılıyor.

Sonra, Arafat'taki toplantı çok mühim bir manzara teşkil ediyor; çok dersler çıkarılabi-

¹ Bakara 2/30.

lecek, çok ibretler alınabilecek bir olay oluyor. Yine Müzdelife ve Mina İbrahim *aleyhisselam*'ın gördüğü rüya üzerine; İsmail *aleyhisselam* ile istişare ederek, ona da;

“Oğulcuğum! ‘Ben rüyamda seni kesiyorum.’ diye gördüm. Ne dersin?” diye soruyor. Oğlu da öyle bir cevap veriyor ki bütün oğullara ibret olacak:

قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ
مِنَ الصَّابِرِينَ

*Kâle yâ ebeti’f’al mâ tü‘merü setecidünî inşâallâhu mine’s-sabirîn.*² “Emrolunduğun şeyi yap. Beni inşaallah sabredici bulursun, sabredenlerden bulacaksın, sabrederim inşaallah.”

“Kes beni, kurban et.” diyebiliyor. O kadar müthiş, o kadar güzel şeyler var ki gözyaşlarının, hacıların etrafından seller olup Kızıldeniz’e doğru akması lazım. Acı gözyaşlarının şırl şırl seller halinde akması lazım. Orada

² Saffat 37/102.

kurban kesiliyor. Kurbanlar fukaraya dağıtılıyor, şeytan taşlanıyor. O kadar güzel remizler ki; şeytanın düşman olduğu, hacıların zihinlerinde müşahhaslaştırılıyor:

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا

*İnne's-şeytâne leküm aduvvun fe't-tehizûhü aduvven.*³ “Şeytan sizin düşmanınızdır! Siz onu düşman belleyin, düşman olduğunu bilin!”

Artık unutulmaz bir âbide, manzara halinde hacının gözü önünde... Küçük şeytan, orta şeytan, büyük şeytan. “Ben bunları taşladım, bir daha bunlara uymayacağım.” diyor. Sonra o Hâcerü'l-Esved'e *istilam* etmek, selam vermek; hadîs-i şerîfte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* buyuruyor ki;

“Allahu Teâlâ hazretleri ile musafaha yapıp ona bey'at etmek demektir.”

Hani nasıl sahabe-i kirâm Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz'in elini tutup;

³ Fatır 35/6.

“Yâ Resûlallah! Sen Allah’ın elçisisin. Biz sana tâbiyiz, emret! Sevinçli ve üzüntülü zamanlarda, istediğimiz ve istemediğimiz hallerde biz tamamen sana tâbi olacağız. Bundan sonra senin emrine giriyoruz yâ Resûlallah!” dedikleri zaman; “Allah’ın eli sizin o tuttuğunuz elin üzerindedir, Allah’a yapılmış bey’attir.” denildiği gibi Hâcer-i Esved’e *istilam* eden, selam veren, dokunan veya uzaktan işareten, remzen bu işi yapan insan, Allahu Teâlâ hazretlerine söz vermiş oluyor. Öyle tatlı şeyler ki insanın tüyleri diken diken olur. İnsan zevkten zevke, şevkten şevke, feyizden feyze geçer. Çok muhteşem ibadet. İşin ibadet ve taat yönü; derûnî ve ahlâkî yönü bu.

Arkadaşlarıyla ceng ü cidâl etmemek hac-cın en önemli şartlarından biridir. Mânevî yasaklarının başında;

*Fe-lâ rafese ve-lâ füsûka ve-lâ cidâle fi’l-hac.*⁴

Âyet-i kerîmede üç şey zikrediliyor: *Refes* müstehcen, kaba saba sözler, utanç verici hareketler; *füsûk* günahlar; *fısk u fücûr* Allah’ın

⁴ Bakara 2/197.

emrine aykırı işler. Ve *cidâl* de, birbirleriyle mücadele etmek. Önce bunlar yasaklanıyor; hacı başkalarıyla ceng ü *cidâl* etmeyecek, kötü söz söylemeyecek, kötü düşünmeyecek, günahlara sapmayacak. Etrafındakileri kardeş belleyecek. Kardeş olduğunu bilecek. Fedakârca davranacak, başkalarına iyilik yapmanın hazzını, zevkini tadacak.

a. Hac: İslam'ın Mübarek İbadeti

Hacc-ı mebrurun, iyi, güzel bir haccın mükâfâtı cennetten başka bir şey değil. *Hacc-ı mebrur* nedir? Çok çok ikram ederek, kesenin ağzını açıp etrafındaki insanlara ikramlarda, bağışlarda, ihsanlarda bulunarak, çok çok ibadet ederek, günahlardan kaçınarak yapılan hac. Cömertliği, fedakârlığı, başka insanları sevmeyi öğrenecek; öyle hac yapacak.

Bunun dışında, bu yüzyılın insanını en çok heyecanlandıran hususlardan biri olan hac muhteşem bir toplantı oluyor. İslâm'da topluluk yani cemaat çok büyük önem taşıyor. Hakikaten İslâm dininin bütün ahkâmı, cemaati kuvvetlendirmeye; toplumu, topluluğu güçlendirmeye, muhabbetlendirmeye yöneliktir. Toplanmayı, birliği, beraberliği, muhabbeti

teşvik etmektedir. Topluluğun teşekkülüne mâni olan her şey çok büyük günahdır. Topluluğu sağlayacak her türlü davranış sevaptır.

Selam sevaptır; cemaatle namaz sevaptır; müslümanın kardeşini sevmesi sevaptır. Ama bunun karşılığında ara bozmak çok büyük günahdır. Cemaatten uzak düşmek, tefrikaya düşmek günahdır. İslâm dini, bütün ahkâmı ile toplumu teşvik ediyor, müslümanların muhabbetli bir toplum olmasını sağlamaya çalışıyor. Bunu, ibadetlerde de emrediyor. Namazın cemaatle kılınması, evde kılınmasından yirmi yedi kat daha sevap oluyor. Büyük mescitlerde, cuma namazı kılınan mescitlerde kılınması elli misli sevap oluyor. Dağın başında ezan ve kamet getirerek, görünen, görünmeyen varlıkları, melekleri toplayarak kılınan namaz, elli misli sevap oluyor. Buralarda kılınan namaz ise yüz bin misli sevap oluyor. Mekke-i Mükەرreme'de kılınan namaz, yapılan ibadet yüz bin misli sevap kazanmaya sebep oluyor. Bütün bu pirimler, Devlet Planlama Teşkilatı tabirleriyle, teşvik pirimleridir. İslâm dini birlik ve beraberliği teşvik ediyor. Allah teşvik pi-

rimi veriyor, teşvik sevabı veriyor. “Böyle yaparsan, birlik ve beraberlik içinde olursan ben de sana bu kadar sevap veririm. Bir ve beraber ol; tefrika çıkarma, ayrılık gayrılık gütme!” demiş oluyor.

Namazda bunu görüyoruz. Namaz yetmiyor; Allahu Teâlâ hazretleri haftada bir cuma namazını emretmiş. Dinî ahkâm cuma namazı kılmanın önemini vurgulamış. Cuma namazını üç defa mazeretsiz, makbul bir özür olmadan terk etmenin kalp mühürlenmesine, insanın mânevî bakımından çok büyük cezaya uğramasına sebep olacağı bildirilmiş. Böylece haftada bir müslümanları topluyor.

Dünya üzerinde günde beş vakit toplantı yapan hangi derneği hatırlıyorsunuz? Hiçbir yerde yok. En gelişmiş ülkelerde bile günde beş defa toplantı yoktur. Ama müslümanlar günde beş defa mescitte toplanıyor ve ondan sonra da musafaha ediyorlar. “Nasılsın kardeşim, iyi misin, hoş musun, ne yaptın, seni dün göremedim, hasta mıydın, şu işin ne oldu?” Namazdan çıkarken günlük işleri de konuşuyorlar, dışarıda bir muhabbet faslı oluyor.

Günde beş defa toplantı yetmiyor veya onun üstüne ilaveten, fazileten haftada bir cuma namazı; o da muhteşem bir ibadet. O da kâfi gelmiyor; bütün dünya müslümanlarının yılda bir defa bu mübarek mahalde toplanmasını sağlayan bir ibadet emrediliyor. O zaman insanoğlu için İslâm'ın ne kadar önemli olduğu anlaşılıyor.

Bir de benim hatırıma bazı dinî ahkâmın çeşitli yönleri gelir. Bir şeyi söylersiniz de lafta kalır, *kavl-i mücerrette* kalır. “Ben çok doğru sözlüyüm.” “Dur bakalım; seninle bir ay kalayım da, doğru sözlü müsün, anlayayım.” “Ben çok geçimliyim.” “Dur bakalım; bir seyahat edelim de, bir ortaklık yapalım da, belli olur.” *Kavl-i mücerret* sadece söz; bir de uygulama, kâl ve hâl. “Tasavvuf hâl ilmidir.” deniliyor ya. Bir insan öteki ilimleri bilse, *ilm-i hâli* bilse haline intikal edecek.

İslâm muhabbeti teşvik ediyor. Tamam, iyi, güzel; muhabbeti teşvik ediyor ama ibadetlerini gösteriyor. Bir araya geleceksin. Namazı beraber kılacaksın. Cumayı beraber kılacaksın, hac edeceksin; bütün müslümanlar bir araya gelecek. Öbür dinlere bakıyoruz; onların

insanlığın müstakbel, ideal inanç sistemi olmaya yeterli olmadığını görüyoruz. Hıristiyanlığa bakıyoruz, yahudiliğe bakıyoruz. Yahudilik bizzat yahudiler tarafından “bir kavim dini” diye algılanmış. Biz işin aslını biliyoruz da yahudiler bilmiyor. Onlar Yahudiliği, yahudi ırkına mahsus bir din gibi algılıyor; çok yanlış. Hıristiyanlar da hâkezâ.

İslâm fiilen cihanşümul bir din olduğunu ibadetleriyle, ahkâmıyla gösteriyor: “Ben insanlığın diniyim, tüm insanlara hitap eden bir dinim.”

Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Ve mâ erselnâke illâ kâffeten li'n-nâsi beşîran ve nezîran velâkinne eksere'n-nâsi lâ ya'lemûn.

İslâm'da bütün insanlara peygamber göndermek, bütün insanlara hitap etmek *kavl-i*

mücerrette değil. Bu, İslâm'ın ahkâmıyla ortaya konuluyor. İşte, bütün cihana, bütün insanlığa hitap eden din!

Dünyanın her yerinden geliyor; Malezya'dan, Endonezya'dan, Afrika'dan, Amerika'dan, Japonya'dan, Asya'dan, Avrupa'dan. Nasıl yağmur yağdığı zaman sel yataklarının kenarında otlar biter; tabii durum. Yağmur yağdı, su var, güneş var, otlar büyüyor. Yağmur kesildi; su yok, otlar sararıp soluyor, kuruyor, savruluyor, gidiyor Bunun gibi tabii şartlar meydana geliyor, müslümanlar bir araya geliyorlar ki cihanşümul anlamda İslâm'ın meselelerini konuşsunlar. O da müslümanların işi.

Nasreddin Hoca bakkala gidip sormuş; “Sizde tereyağı var mı, sade yağ var mı?” “Var.” “Şeker var mı?” “Var.” “Un var mı?” “Var.” “Fıstık var mı?” “Fıstık da var.” “E mübarekler! Niye helva yapıp yemiyorsunuz?” demiş. Nasreddin Hoca sağ olsaydı gelir, müslümanlara bunu sorardı. “Hepiniz toplanmışsınız, bu diyara gelmişsiniz. E mübarekler!

İslâm'ı konuşısanıza.” Bunu hisseden müslüman münevverler, aydınlar bunları yapmaya çalışıyorlar.

Burada bir takım kuruluşlar bazı toplantılar yapıyor. O toplantılara bazı kardeşlerimiz çağrılıyor, katılıyor. Bu işleri idrak edemeyen *avâm-ı nâs* hac ibadetini yapıp, geçip giderken; gelenlerden içinden bu evsafa olanları tespit ettiklerini toplantıya çağırıyorlar. Suud hükümeti de böyle şeyleri kolaylaştırıyor. Hatta bazılarını kendisi davet ediyor; “Buyurun, haccı bizim misafirimiz olarak yapın.” diyor. Bunlar Mina’da, Arafat’ta, Mekke-i Mükerreme’de, muhtelif yerlerde hac esnasında toplanıyorlar ve İslâm’ın, müslümanların meselelerini müzakere ediyorlar; fiilen böyle şeyler oluyor.

Bu çalışmalar tatmin edici seviyede diyemem. Böyle bir şeyi söylemek mümkün değil. Çünkü bazı kimselerin bu tür şeylerden haberi bile olmuyor. Haberi olmadan geliyor, haberi olmadan gidiyor. Burada, dil bilmezliğin, uluslararası anlaşma diline vâkîf olmamanın tesiri var. Adam burada, sadece haccın yoğun ibadetlerini yapmakla vakit geçiriyor. Yabancı dil

de bilmediği için Arap'la bile anlaşamıyor. Düzeni sağlamakla görevli olan askerle bile konuşamıyor, derdini müzakere edemiyor. Sonra dönüp gidiyor.

Ben zaman zaman fıkıh kitaplarının yeniden yazılmasını temenni ederim. Mesela bir hac kitabı yazıldığı zaman öyle şeyler vurgulanmalı ki hacı yapacak olan insan; “İlk önce bunu yapmam lazım.” diye düşünmeli. “Hacca gidiyorsun kardeşim, orada bütün müslümanlar toplanacak, âlem-i İslâm'ın kalbi orada atacak. Dünyanın her yerinden kardeşler gelecek. Oradaki insanlarla tanış, kartlarını al, adreslerini al; onlara da; ‘İslâm sizin memleketinizde nasıldır?’ diye sor, dertleş. ‘Benim memleketimde böyledir. Sana nasıl yardım edebilirim, sen bana nasıl yardım edebilirsin?’ diye konuş. Kitaplarda; “Haccın en önemli, en mühim işlerinden birisi budur.” diye siyah, kocaman harflerle, aralıklı yazmak lazım diye düşünüyorum. Döne döne yazmak lazım; evirip çevirip, tekrar tekrar hacının karşısına getirmek lazım.

“Aman oradan birkaç dost edin. Hacca gidip geldikten sonra, Yugoslavya'dan falancayı

tanıdım, Bosna Hersek'ten, Çeçenistan'dan filancayla ahbab olduk, hac arkadaşım oldu; Azerbaycan'dan filancayla beraber hac yapmıştık 'Aman şunu arayayım.' diyebilecek kadar uluslararası ilişkilere, ziyaretlere, muhabbetlere gir." diye yazmak lazım. "Oraya gittiğiniz zaman müslümanlarla belli toplantılar yapın. O toplantılarda müzakere açın; İslâm'ın kendi memleketinizdeki dertleri nedir, başka ülkelerdeki dertleri nedir, müslümanların hali ne olacak, müslümanlar birbirleriyle nasıl yardımlaşacaklar, konuşun." diye yazmak lazım.

Her yönetici yönettiği insanlardan sorumludur.

كُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

Küllüküm râ'in ve küllüküm mes'ûlün an-ra'iyyetihî. "Hepiniz çobansınız. Hepiniz sürünüzden sorumlusunuz."⁵ hadîs-i şerîfine göre, turizm şirketlerinin yöneticileri de getirdikleri

⁵ Buhârî, "Cuma", 11, r. 893; Müslim, "İman", 20; Ebû Dâvud, "Harac, İmaret ve Fey", 3, r. 2928; Tirmizî, "Cihad", 27, r. 1705; Ahmed b. Hanbel, II, 111, r. 5901; Abd b. Humeyd, *Müsned*, II, 14, r. 743.

kuzucuklarından, hacılardan, hacı namzetlerinden sorumludur; onları iyi eğitmek zorundadır. Bunların üstünde bir kuruluş oluşturmamız lazım. Hacı getiren kuruluşlar arası bir üst teşkilat kurmamız lazım. -Biz koordinasyon demiyoruz; yabancı kelime kullanmaya ceza veriyoruz. Onun için teşkilat diyoruz.-

b. Arafat'ta Rahmet ve Mağfiret

Her şeyi hükümetten beklemek doğru değil. Zaten hükümetler ekseriyetle İslâm'a destek olmaktan ziyade köstek oluyorlar. Kendi menfaatlerini güdüyorlar. Hükümetler, kendileri birer teşkilat oldukları için kendi çıkarlarını bencilce gözetiyorlar. Bazen müslümanların özgürlüklerini engelleme çalışması yapıyorlar. Birçok ülkede böyle. Kendi ülkemizde bile böyle. Devletin yöneticileri İslâm alimi, İslâm'ı bilen insanlar olmadığı için kendine göre o devletin çıkarını düşünüyor. Devletten beklediğin zaman devlet usûlü, devlet dini, usûllü bir teşkilat oluyor. O uygun olmuyor. Hür olarak müslümanların kendilerinin kurması lazım.

Peygamber Efendimiz diyor ki; "Vallahi, ahmak insan da cennete girecek." Hadîs-i

şerîfte geçiyor. Ahmak iki kelimeyi bir araya getiremez. Sade bir vatandaş ama kalbi temiz. İdraki nispetinde; tahsili, görgüsü, bilgisi nispetinde bir insan; o da cennete girecek. Çünkü her insanın cennette ve cehennemde yeri varmış.

Her insanın iki yeri de hazır. Cennetteki yeri de, cehennemdeki yeri de hazır. “Cennete fazla kalabalık girilirse, bir izdiham olacak.” gibi bir durum bahis konusu değil. Herkesin bu yeryüzü, bu semâvat ve arz kadar geniş yeri var. Ahmak kelimesini Peygamber Efendimiz bildiriyor. “Ahmak da cennete girecek.” Allah o kadar vermiş. Çünkü zekâ Allah vergisi. Herkes zeki olmaz; bazısının anlayışı dar olur. Tahsil herkese nasip olan bir şey değildir. Bazı insan tahsilsiz kalır.

Ümmî, ahmak, cahil, köylü, işçi olan sade vatandaş da cennete girecek. O da istifade edecek. Ama alim, ilmi nispetinde; ârif, irfanı nispetinde yüksek makamlara çıkacak. Makamların haddi hesabı yok. Makamlar insanların idraki nispetindedir. Namazlardan alınan sevap da öyledir. Camide aynı imamın arkasında, aynı namazı kılan insanın birisi bir sevap

alıyor, ötekisi bin sevap alıyor. Bunun sebebi; idrakidir, takvâsıdır, iz'anıdır, namazdaki huşûudur, hudûudur. Bunlar olduğu zaman sevabı çok oluyor.

Hacıları hacca getiren teşkilatların, ihtiyaca binaen ortaya çıkardıkları kanaatindeyim Sokağın köşesine yazıyor veya pankart asıyor ki hacısı kaybolmasın; binayı bulabilsin. Bir bayrak yapıyor ki yukarıya kaldırdığı zaman, kalabalığın içinde kaybolmuş olan insan o bayrağa bakıp da; “Bizim arkadaşlar şuradaymış.” diye gidebilsin. Çünkü bu izdihamda en büyük korkulardan biri, kişinin kaybolması. Burası insanların bilmediği bir ortam.

O kaybolmayı engellemek için herkes işaretleniyor. Başına kurdele takıyor, boynuna fular, şerit takıyor, bir yere bir renk koyuyor, kendi grubunu belirginleştiriyor ki insanlar birbirlerinden ayrılmasınlar. Burada onların bir ayrıcalık, tefrika duygusuyla bunu yaptığını sanmıyorum. Çobanların kuzucuklarını işaretlemesi gibi. Birisi kuzularının üstüne kırmızı boya çalıyor, ötekisi yeşil boya çalıyor, ötekisi sarı boya çalıyor ki; kuzular birbirlerine karıştığı zaman belli olsun, ihtilaf olmasın.

Siyasî aidiyet taşıyan sloganların siyasî mahiyeti vardır, uluslararası işlerdir; dinin içine devlet girmiş demektir, devlet dini olma durumu vardır. O zaman işin içine, o işi yapan devletlerin arzuları giriyor; iş tabii olmaktan çıkıyor. Reklam, propaganda ve tanıtma ve celb ü davet gibi mânalar taşıyor veya bir gövde gösterisi, meydan okuma gibi oluyor. Bunlar doğru değil. İşin içine dünyevî endişeler, menfaat ilişkileri, siyasî çatışmalar, çekişmeler girince iş kötü boyutlara ulaşıyor. Hatta geçtiğimiz senelerde çatışmalar oldu. Bazı insanlar bu güzel yerde mücadeleye girdiler; ölenler, kalanlar oldu. Beraberlik ve kardeşlik derken hem cidal hem de ihtilaf olmuş oldu. Bunlar doğru değil.

Arafat'ta insanlar güneşin altında... Burada güneş üç yüz altmış gün eksik olmuyor el-hamdülillah. Ben kış günlerinde de hac yaptım, nasip oldu, buralara geldim; yazı kışı fark etmiyor. Arafat'ın soğuk halini hiç görmedim. Arafat'ta battaniyeyle durduğumu hiç hatırlamıyorum. Daima böyle sıcak. Yalnız bir keresinde hatırlıyorum; beni bir çadırda imam yap-

tılar. İmam olduğum için biraz ön tarafta durmam icap etti, safı kurtarmak bakımından ayaklarım yarı yarıya gölgenin dışında kaldı, kumlara bastı; ayaklarımın altı yandı. Kumun sıcaklığından ayaklarımın altı gerçekten pişti. O kadar sıcak olur. Bazen biraz daha hafif sıcak olur. Çok nadir bulutlu olur. Ender zamanlarda da hacıların üzerine rahmet yağar. O da çok kıymetli bir işaret oluyor. Arafat böyle bir sıcak yerdir.

Müslümanlar, dinî emirler gereği, zilhicenin dokuzunda, güneşin zeval yani öğle vaktinden sonra güneş batıncaya kadar Arafat'ta bulunması lazım; buna *vakfe* deniliyor. O vakte yapamazsa; sonradan, güneş battıktan sonra gelirse, yine olur, ta sahur vaktine kadar... Yani akşam bastırdıktan sonra sahur vaktine kadar da olabilir. Bu vakti kaçıran hacı olamaz. Çünkü Peygamber Efendimiz; *el-haccu arafe*⁶ buyurmuştur. “Hac ibadetinin ana direği, Zilhicce'nin dokuzunda Arafat'ta

⁶ Tirmizî, “Hac”, 57, r. 889; Nesâî, “Zekat”, 203, r. 3016; İbn Mâce, “Menasik”, 57, r. 3015; Dârimî, , “Menasik”, 54, r. 1929; Ahmed b. Hanbel, IV, 309, r. 18774; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 635, r. 1702.

olmaktır.” O olmadı mı, olmaz! Arafat’taki dinî durum budur. Çok önemlidir, haccın bel kemiğidir, iki rüknünden biridir. Birisi arafe; Arafat’ta vakfe. Ötekisi farz tavafı, ifâdat tavafıdır. Haccın iki hükmü bunlardır.

İnsanlar Arafat’a gidiyor; baş açık, yalın ayak, yarı üryan; üzerinde bir örtü, belinde bir örtü. Öğleden akşama kadar orada kalıyor. On- dan sonra ayrılabilir, ayrılamazsa biraz daha kalıyor. Ama kalması gereken vakit, güneş batıncaya kadar. Güneş batmadan önce Arafat’tan ayrılırsa cezalı duruma düşüyor; kurban kesmesi gerekiyor. Demek ki güneş batıncaya kadar orada yalvaracak, mahrumiyetli bir mıntıkada, baş açık, ihramlı. Eskiden ağaçlar yoktu. Şimdi ağaçlandırdılar, güzelleşti, orman haline geldi, ağaçlar yedi sekiz metre boyuna ulaştı. Ben onların dikildiği zamanları bilirim. Bitkiler aşağıdan suyu alıp yukarıdan güneşi görünce muazzam büyüyor. Hadîs-i şerîfte de Peygamber Efendimiz; “Âhir zamanda Arafat ağaçlanacak.” diye bildirmiş.

Orada akşama kadar zikr ü tesbîhât ile tazarru ve niyaz ile Allah’a yalvarma ve yakarma ile vakit geçiyor. O gün kim gözüne, kulağına

sahip olur, zamanının kadrini, kıymetini bilir, Allah'a tazarru ve niyazda bulunursa *fevz ü felâh* buluyor, rahmet-i ilâhîye mazhar oluyor, mağfiret olunuyor. Çok önemli bir yer. Arafat, Allahu Teâlâ hazretlerinin pek çok âsi, mücrim kullarına rahmedip, onları affeylediği bir yer. Çok önemli bir yer. Dünyada mahşer gününün, yılda bir temsil edildiği, mahşeri hatırlatan bir topluluk. Mahşerî topluluk ama mahşeri de temsil ediyor.

Şimdi biz *ba's'ü-ba'de'l-mevt*'e inanıyoruz; öldükten sonra dirilmek, İslâm'ın en önemli inançlarından biri.

Ve'l-ba'sü ba'de'l-mevti hakkun. “İnsanlar öldükten sonra dirilecekler.”

c. Arafat'ta Yalvarmak: Günahların Bağışlanması

Mahşer yerinde toplanacak ve Allahu Teâlâ hazretlerinin divanında binlerce sene titreyerek, endişe ve korku içinde bekleyecekler. Mahkeme-i kübrâ kurulacak, insanlar hesaba çekilecek. Zerre kadar hayır işleyen, hayrının karşılığını görecek; zerre kadar şer işleyen, şerrinin karşılığını görecek. Böyle bir ince

hesaptan sonra sıratı geçenler cennete varacaklar. Sıratı kimisi çakan bir şimşek gibi hızlı geçecek; kimisi rüzgâr gibi, kimisi koşarak geçecek. Kimisi yürüyerek, tökezleyerek, düşe kalka geçecek. Kimisi cehenneme düşecek; yanacak, cezasını çekecek. Kimisi geçmek istese bile cehennemin çengelleri takılıp onu aşağı alacak. Öyleleri de var. Herkes bu sırat-tan geçecek.

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا

*Ve in minküm illâ vâriduhâ.*⁷

Hiç kimsenin cehennemin üstünden öbür tarafa geçme işinden kurtulması bahis konusu değil. Bu iş herkesin başından geçecek.

Bu hallerin dünyadayken temsilen yaşanması Arafat'ta oluyor ve uzun bir zaman içinde insanlar güneşin altında terler dökerek, mütezellilâne, fakirâne, dervişâne, âcizâne, naçizâne orada duruyor ve yalvarıyorlar. Arafat'ın işi; yalvarmaktır. “Yâ Rabbi! Beni affet; Yâ Rabbi! Beni mağfiret eyle! Yâ Rabbi! Sen

⁷ 19/Meryem, 71.

varsın, birsin, şerîkin, nazîrin yok. Aman Allah'ım aman!" diye yalvarıyor; müthiş bir şey. Hatta o gün bu iş güzel yapılsın diye ikinci namazı öne alınıyor, öğlenle beraber *cem-i takdim* ile öğlenin vaktinde, bir ezan iki kametle eda ediliyor. Akşamın zamanı öteye itiliyor, yatsı zamanında, Müzdelife'de yatsıyla beraber *cem-i tehir* ile kılınması vacip oluyor.

Yolda Müzdelife'ye doğru giderken, akşamın vakti geldi, şurada namazımı kılıvereyim, durum müsait, yol da tıkalı zaten, araba olduğu yerde sayıyor; namaz kılıyor... Öyle yağma yok! Müzdelife'ye kadar gideceksin. Ahkâm-ı dîniyye, iki namaz vaktini öbür tarafa almış oluyor. Bu vaktin içinde Allah'a yalvar, tazarrû ve niyaz eyle; çok müthiş bir olay. Tüyleri diken diken eden bir olay; orada insan yalvarıyor.

Edebiyatta "ölmeden evvel ölmek" diye bir terimi çok kullanırlar. Dinî edebiyatta çok geçer; ölmeden evvel ölmek. Ölmeden evvel ölmek mantık bakımından tezatları ihtiva ediyor, çarpıcılığı oradan geliyor. "İnsan öldüğü zaman ölür. Ölmeden evvel ölmek ne demek?"

diye bir soru çıkıyor ortaya. İnsan onu düşünmek zorunda kalıyor. Tasavvufta, mânevî terbiyede ölmeden evvel ölmek çok önemli.

Ölmeden evvel ölmek nedir? Cevaplardan bir tanesi; “Arafat’tır.” diyebiliriz. Ölmeden önce ölmek nedir? İşte Arafat! İnsanlar ölmeden evvel ölmüş gibi, mahşer hayatını temsilen yaşıyorlar. Dünya bitti, her şey geride kaldı, başka hiç bir şey yok, sırf Allah’ın affını, mağfiretini beklemede, yalvarma yakarma durumunda. Üstelik Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurmuş ki;

Şerrü'n-nedâmeti yevme'l-kıyâmeti.

“Pişmanlıkların en fenası kıyamet günündeki pişmanlıktır.”⁸

Neden? Çünkü işe yaramaz. Mahşer yerindeki ağlamanın, pişmanlığın hiçbir faydası yok. Çünkü orası amel yeri değil. Amellerin karşılığının görüldüğü yer.

شَرُّ النَّدَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ⁸

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 106, r. 34552; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, I, 138; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 175, r. 1609; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-ummâl*, XVI, 268, r. 44391.

Amel, icraat, tatbikat yeri dünya. Onun için insan ölmeden evvel Arafat'a gelir de, ölmeden evvel bu ölümü gözleriyle görürse; "İşte böyle olacak; buna benzer şekilde, bundan daha muhteşem, daha muazzam olacak." diyebilir. Buraya iki milyon insan toplanmış, oraya evvelîn, âhirîn toplanacak. Hz. Âdem'den en son insana kadar, bütün insanlar toplanacak. Oradaki ihtişamı, izdihamı düşün. Oradaki sıkışıklığı idrak eyle, fehmeyle, oradaki sıkıntıyı anla. Tependeki bu güneşten mahşer yeri güneşinin beyinleri nasıl kaynatacağını; insanların dizlerine, bellerine, çenelelerine, kulakları, kulak memeleri hizasına kadar tere batacağını gör. Arafat, mahşer hayatının *ayne'l-yakîn*, -gözle görüp de bilmek kadar kesin- bir şekilde bilinmesini sağlıyor. Arafat hac ibadetinin tüyleri diken diken eden, insanın gözyaşlarının şarıl şarıl aktığı muhteşem bir devresi oluyor. Çok önemli bir şey.

Bu din eğer beşer dini olsaydı, beşerin kendi aklından uydurduğu bir din olsaydı; insanlara lüks ve konfor içinde, onların kalbini çecek, gönlünü alacak şeyler emrederdi. Biz Avusturalya'da Budist mabedini gezdik. 120

dönüm araziye, bilmem kaç milyar Avusturalya doları harcayarak Budist mabetleri yapmışlar. İhtişam, debdebe, saltanat, para pul; saray gibi mabetler. İslâm'da böyle şey yok. Dört tane direk üstüne, hurma dallarından yapılmış gölgelikle mescit oluyor, namazgâh oluyor.

Kul hacda iltifat görmüyor. Kula yağ çekilmiyor, yağcılık yapılmıyor, nefsi okşanmıyor. Kul hacda ızdırap çekiyor, meşakkat çekiyor. En nazlı, nazenin insan hacca geldiği zaman, bütün konforlardan mahrum kalıyor. “Ah ah, neydi o günler? İstanbul'dayken bizim evimiz kaloriferliydi, buzdolabının içi doluydu, bahçemiz genişti.” Geçmiş ola! Onların hiç birisi yok.

Burada kulluğunu bil! Bak işte böyle, iki örtüye sarılmış durumdasın. Mahrumiyet var, güneş tepende, çaren yok, altında kızgın kumlar, taş toprak arasında, her türlü mahrumiyetler içinde yaşıyorsun; meşakkat var. Fakat bu meşakkatin öyle bir tadı, öyle bir güzelliği, o kadar güzel bir sonucu var ki; işte hak din! Eğer batıl, beşerî, insan aklının uydurduğu felsefî bir din olsaydı insanoğluna yağ çekerdi.

Yağ çekmiyor. “Haddini bil, kulluğunu anla, hiçliğini idrak eyle! Mahşer yerinde de böyle olacaksın.” demiş oluyor. Arafat meydanı, anlayana çok büyük ibretli bir yer.

SORULAR-CEVAPLAR

Soru: Dünyada bir başka mekân yok, sadece Arafat olduğuna göre, Ramazan’da ihtilaf olsa dahi kurban bayramında ihtilaf söz konusu olmaması gerekir. Mademki vakfenin ertesini günü kurban deniyor... Türkiye’de farklı, yanlış olduğu şeklinde bir beyan var. Bu hususta ne buyurursunuz?

Cevap: Bu her zaman sorulan sorulardan biridir. Elhamdülillah, bizim de çok iyi bildiğimiz bir konu. Bir astronomi profesöründen - hatta onun yanlışlarını bulacak kadar - daha çok bilgi topladık bu hususta. Astronomi profesörlerini, felekiyat üstatlarını dahi topladık; bu meselelerde konuştuk, görüştük. Bazı meseleleri onlara sorduğumuz zaman, onlar - kendi sahalarının bu dalıyla - ilgilenmemişler. Belki bizden çok daha başka şeyler biliyorlar

ama bununla ilgilenmemişler. Onun için bildiğimiz bir konudur. Açıkça söyleyelim.

Hacda yanlışlık olabilir. Şöyle olur. Mesela bunlar kendi gözlemlerine göre Zilhicce ayını başlatırlar. Sonra gelen bir grup adaletli insan şehadet eder ki; “Zilhicce ayının ilk günü sizin başlattığınız zamanda değildi, şu zamandaydı, biz şurada hilali şöyle gördük.” diyebilirler. Zilhicce ayındaki böyle bir yanılmada, - bu belde ahalisinin yanılması sonradan belli olsa da- hac iptal olmuyor. Peygamber Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurmuş. Hacıların Arafat’a çıktığı zamanı, Allah kabul ediyor; çünkü rahmeti çok. Allahu Teâlâ hazretleri kulu, tâkatinin fevkinde yükle yükümlü kılmıyor. Yanlışlık olsa bile; “Bu sene haclar iptal.” diye bir şey yapmıyor. Peygamber Efendimiz’in “Makbuldür.” diye hadîs-i şerîfi var.

Gelelim bu ihtilafın menşesine. Bu ihtilaf nereden çıkıyor? Bazıları Türkiye’de bir gün önce bayram yapıyorlar. Ramazan’ı bir gün önce başlatıyorlar, bir gün daha fazla oruç tutuyorlar. Bir gün az tutuyorlar. Başkaları bayram ederken, bazıları oruçlu oluyor. Bazıları bayram yaparken birileri geliyor; “Sen nasıl

Ramazan'da bayram yaparsın?" diyor. Kimisi geliyor; "Bayramda nasıl oruç tutarsın? Bayram günü oruç tutmak haram." diyor. Büyük bir kavga gürültü meselesi...

Benim yanımda Arapların yapmış olduğu iki tane ay takvimi var. Bu, ayın ne zaman doğduğunu, ne zaman battığını gösteren takvim. Ayın, her gün, herhangi bir yerde nasıl doğduğunu, ayın durumunu gösteren takvimlerimiz var. Saniyesi saniyesine biliyoruz. Bu bizim için önemli olduğundan ayın durumunu takip ediyoruz.

Önceden kesin olarak tespit ediliyor. Uydunun atıldığı yerin hesaplanabilmesi gibi, okyanusta hangi noktaya ineceğinin bilinebilmesi gibi...

Bendeki iki Arap takviminde Zilhicce'nin onunun, yani bayramın, perşembe günü olacağı yazılıydı. Bizim Diyanet'in de geçen sene-den başlatılmış olan takviminde cuma günü olduğu belli.

Hesaba dayandığı halde iki farklı hesabın olmasının sebebi ne?

İş buraya geliyor. Eğer gözleme dayansaydı Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* buyuruyor ki;

صُومُوا لِرُؤْيَيْتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْتِهِ

*Sûmû li-rü'yetihî ve eftirû li-rü'yetih.*⁹

“Hilali gördüğünüz zaman Ramazan’ın başladığını anlayıp yarın oruç tutun; yine hilali tekrar gördünüz zaman güneşin battığı yerde Ramazan’ın bittiğini anlayıp bayramı yapın, orucu bırakın.” Peygamber Efendimiz hilalin görünmesine bağlıyor. Eğer bu görme işlemine bağlı olsaydı anlardık. “Birisi gördü, birisi görmedi de fark ondan oldu.” derdik. Ama hesap yapan iki alimin hesabı niye aykırı çıkıyor? Bu önemli. Birisi hesabı bozuk mu yapıyor, matematik bilgisi mi eksik, çarpmayı, bölmeyi mi yanlış yapıyor? Hayır! Böyle bir şey bahis konusu değil.

Suud hükümeti de hesapla yapıyor, Türkiye de hesapla yapıyor, bu kesin. Neden? Elimizde takvimler var; bayramın perşembe günü

⁹ Buhârî, “Savm”, 11, r. 1909; Müslim, “Sıyam”, 2; Tirmizî, “Savm”, 2, r. 684; Nesâî, “Sıyam”, 9, r. 2118; İbn Mâce, “Sıyam”, 7, r. 1654; Dârimî, “Savm”, 1, r. 1725; Ahmed b. Hanbel, II, 422, r. 9472.

olacağı önceden belliydi. Getirip gösterebilirim. Türkiye’de de cuma olacağı belliydi. Zilhicce’nin yedi, sekiz, dokuz, onu *yevmu’l-hamîs* on yedi perşembe. İşte hesap, önceden belli. Şimdi bunlar, bu hesaba göre perşembe günü bayram olacağını söylüyorlar. Biz de bir hesaba göre diyoruz ki; “Cuma günü bayramdır.”

İkisi de hesapla yaptığı halde aradaki fark nerden çıkıyor? Çok mühim bir soru ve işin can alıcı noktası. Biz, -Türkiye- hilalin görülebilirliğini hesaplayarak ilan ediyoruz, Peygamber Efendimiz’in hadisine uyuyoruz. Peygamber Efendimiz; “Hilali görün ayı başlatın.” dememiş miydi? Arapların ay takvimini kullanmasındaki sebep, işin çok basit olması değil miydi? Dağdaki çoban bile hilali gördü mü, yeni ayın başladığını anlar. Ondan sonra çömleğin içine çakıl taşlarını, tık tık tık tık atar; ayın on yedisini, on sekizini, on dokuzunu... Çakıl taşlarını sayarak bulur; bu kadar kolay.

Bir gök olayına bağlanmış. Hilalin görüldüğü zaman ertesi gün yeni aydır. Türkiye, -Peygamber Efendimiz *sallallahu aleyhi vesel-*

lem “Hilale bakın, ona göre hesaplayın.” buyurduğu için- hesaplarını, hilalin görülebilirliği esasına oturtuyor. Sanki o gün geldiği zaman oturup da “Hilal görülebilir mi, görülemez mi?” diye ufka bakıyormuş gibi; baktığında; “İşte hilali gördüm, yarın zilhicce.” diyecekmiş gibi hesaplıyor; ona göre hesaplarını götürüp diyor ki; “Bayram cuma günüdür.”

d. Dini Vakitlerin Tespiti: Gözlem ve Hesap Yöntemleri

Burası öyle yapmıyor. Burası hesabında hilalin görünürlüğüne esas almıyor. Amerikalıların uygulamalarına göre, *içtima halini* esas alıyor. *İçtima hali*, ayın dünya etrafında turunu, dönüşünü, devrini tamamlamasıdır. Dönüşü esnasında güneşle dünyanın arasına gelip hepsinin bir hizada, bir düzlemde olduğu zamana *içtima hâli*, kavuşum hali deniyor. Onu esas alıyor. “Kavuşum halinden bir saniye sonrası yeni aydır.” diyor. Ama bir saniye sonra, beş dakika sonra, on dakika sonra hilal görünmez. On, on iki saat, on dört saat, on altı saat geçtiği zaman hilal görünebilir. Onun için görünemeyecek zamanda dahi, “Yarın Zilhicce, yarın Ramazan, yarın bayram.” diyor; hesabı

ona göre yapıyor. Ama mümkün değil. Saatlerle ve gözlemlerle öyle olmayan zamanlarda, görülmeyeceği kesin olduğu zamanlarda ilan ediyor.

Bir hatıramı nakledeyim: Biz “sevaptır” diye her sene gözlem yaparız. “Namaz, hac, oruç ibadettir. Vakit ibadetin bir şartıdır. Vaktin tespiti için çalışma da ibadettir.” diye biz bunu gözlüyoruz. Ben Ankara’dayken de sevap olsun diye evin damına çıkıp gözlerdim. Tavan arasının kapağını açar, çatının üstüne çıkar, oradan gökyüzünü gözlerdim. Çiftliğe giderdik, yüksek yerlere gidip sevap olsun diye oradan gözlerdik. Avustralyalı kardeşlerimiz bilirler, çok gitmişizdir, orada gözlem yapmışızdır, hilali aramışızdır.

Peygamber Efendimiz öyle buyurduğu için biz gözleme dayanıyoruz. Gözlemi esas alıyoruz. Bunlar hilalin görülmesi mümkün olmayan zamanda ilan ediyor. Senesini hatırlayamıyorum, burada Ramazan’ı yaşıyorduk. Harem-i Şerîf’te Ramazan ayının son günleriydi. Tera vihe hazırlandık ama namaz bir saat gecikti. Epeyce bekledik, sonra imam eline mikrofonu aldı; “Kral hazretleri yarının bayram olduğunu

bildiriyor, yarın bayramdır.” dedi. Bunu cuma akşamı söyledi. Cuma akşamı biz teravih kıla- caktık. Şaşırdık, buradaki Araplar da şaşırdı, herkes şaşırdı. Çünkü biz Harem-i Şerîf’te ayı gündüzleri, sabahları gözlemliyorduk.

Bir Arabî ayın sonunda, dolunaydan sonra ay küçülür, küçülür, küçülür, küçülür... Bir de gecenin içinde daha geç doğmaya başlar, daha geç doğmaya başlar, sabahleyin görünmeye başlar. Bu neden dolayıdır? “Ay, dünya etrafında döne döne, güneşle aynı hizaya gelmeye yaklaşıyor.” demektir. Olayın esası bu.

Ay bir günde gökyüzünde kaç derecelik yol kat eder, ertesi gün nerede olur? Bunu anlamak kolay. Ay; 30 günde -29 gün küsur sa- atte- dünyanın etrafında döndüğü için 360 de- receyi otuza bölersin. Ay, dünyanın etrafında 30 günde dönüyor. 30 günde, 360 derece daire çizerse, bir günde kaç derecelik yay çizer? 360 bölü 30, sıfırları at; 36 bölü üç; on iki. Ay bir günde on iki derecelik yol alır. Ne hızlı gider, ne yavaş. Aynı hızla gider. Birinci vitesi, dör- düncü vitesi, beşinci vitesi, hızı, roketlemesi yok. On iki derece gider.

Sabahleyin saat altıda biz hilali gözlüyoruz. Sabahleyin hilal şurada; güneş daha doğmamış. Gökyüzü mavi, sabahleyin saat altıda baktığımız zaman, hilal şuradaki direğin üstünde. Ertesi gün saat altıya geldiğinde, aynı yerde durduğumuz zaman nerede göreceğiz? Orada görmeyeceğiz. On iki derece daha bu tarafa gelmiş olarak göreceğiz. Daha ertesi gün; on iki derece daha bu tarafta göreceğiz. Hem böyle, her sabah on iki derece, on iki derece, on iki derece doğuya doğru gelmiş olarak göreceğiz; hem de her sabah biraz daha, biraz daha, biraz daha incelmış olarak göreceğiz. Çünkü dolunaydan yokluğa doğru gidiyor. Başlangıçta da hilalden dolunaya doğru gittiği için her gün biraz daha büyür, kalınlaşır.

Biz sabahleyin hilali şurada gördük; on iki derece de ne kadardır bilinen bir şey. Ben şöyle bir kâğıdı kıvrırarak arkadaşlara da gösteriyorum. “Ertesi gün burada olacak, ertesi gün burada olacak, ertesi gün güneşin doğması saatinde nerede olacağı belli.” Biz bunu takip ederken, ay daha buradayken, ayın güneşle

aynı duruma geleceği zamana daha on iki de-
receden fazla bir açđ varken akşam; “Yarın
bayram.” dedi.

Bu ne demektir? Ay batmış olduğu halde,
ay ufukta yokken, ay görünmüş de, sanki yarın
yeni ay olmuş gibi bir yanlışlıktır bu. Büyük bir
yanlışlıktı, çok büyük bir hataydı. Harem-i
şerîf’ten çıktık. Bizim buradaki on, on beş ki-
şilik talebe grubuna da ben meseleyi anlattım.
Onlar burada okuyorlar. Buradakiler; “Biz bu
işi hilali görerek yapıyoruz.” diye iddia ediyor.
“Mümkün değil; görünmez.” dedim. Cidde’de
astronomi profesörü arkadaş var. Telefon
edin, sorun. Soruyorlar. Adam gülüyor. Diyor
ki;

“Hilal şimdi ufkun altında, güneşten kaç
dakika önce battı. Bugün görünmesi mümkün
değil.”

Astronomi ilmi söylüyor. Ben de bildiğim
için gözlemlerimi söylüyorum. Bunlar da; “Hi-
lali gördük.” diyor. Güneş battıktan sonra hilal
görmüş oluyorlar. Bu da, “yarın bayram” de-
mek; yanlış.

Dedim ki: “On iki derece hesabına dayanarak yarın Arafat’a çıkacağız, Arafat’tan gözlemi beraber yapacağız; yarın da hilali göremeyeceksiniz.” Hilal bugün görünmüş olsaydı ertesi gün aynı saatte on iki derece daha yukarıda görünecekti. Dün incecik, kıl kadar ise bugün iki misli kalın olacaktı, yarın üç misli kalın olacaktı.

Ertesi gün biz Arafat’a çıktık. Rahmetli Muammer Dolmacı da vardı. Üç araba, on sekiz kişi kadar Arafat’ta *Cebel’i-rahmeye* çıktık. Ufuk böyle gözümüzün önünde hilali araştırdık. Ben olmadığını biliyorum. Ufuk berrak, pırıl pırıl, güneş battı; hilal yok. Hâlbuki iki günlük hilali cümle cihan görür. Bir günlük hilali görmek biraz ustalık ister, uzmanlık ister ama iki günlük hilali cümle cihan görür. O zaman da yok. Etrafa bak, hilal yok. Gördünüz mü? Görmediniz. “Dünkü yanlıştı, hilal bugün de yok.” dedim.

Biz bir taraftan da Amerika, Türkiye ve Avustralya’daki kardeşlerimizle telefon bağlantısı halindeyiz. Onlarla konuşuyoruz; “Gördüğünüz zaman bize bildirin.” diyoruz. Türkiye’den de hiç haber gelmiyor. Nihayet pazar

akşamı Gemlik'ten haber geldi. Gemlik deniz kenarındadır, arkasında çok yüksek bir tepe vardır. Oradaki bir köyden bir arkadaşımız; "Hilali bu akşam gördük." dedi ve Türkiye, o sene bayramı pazartesi günü yaptı; bunlar cumartesi yapmışlardı.

Elbette Türkiye doğruydu. Bunlarınki yanlıştı. Bunlar hilali görmemişler, görmedikleri halde ilan etmişler. Böyle yapıyorlar. İhtilaf, karışıklık buradan kaynaklanıyor.

Peki, hesaptaki fark nereden kaynaklanıyor? Hesaptaki fark da; bunlar kavuşum halini bir saniye geçtiği zaman, "Yeni ay girmiştir." diyorlar. Biz, yeni ayın görünebilirliğini inceliyoruz, görünebilir olmasını hesaplıyoruz; görünebildiği zaman; "Yarın, ertesi gün, şu gündür." diyoruz. Bizimki daha doğru. Bu tarafgirlik meselesi değil. Bilimsel olarak eğer Peygamber Efendimiz'in hadîs-i şerîfine uyacaksak bizimki doğru.

İbadetlerin kabulü ve mesuliyet açısından kurban bayramında bir şey söz konusu değil

hadîs-i şerîfin naklettiği böyle. Hadîs-i şerîf tesselli ediyor bizi. Yanlış da olsa eski insanlar topluluğa tâbi olmuşlar.

Bu hususta cedel yapmanın da anlamı kalmıyor haliyle...

Ben burada hiç cedel yapmadım. Arkadaşlara da hiç tavsiye etmedim. Yanlış olduğunu bildiğim halde burası ne demişse uyacağım. Çünkü bayram sosyal, içtimai bir olaydır; tek başına değildir. Beraber yaparsın; Allah kabul eder. Allahu Teâlâ hazretleri ibadetleri izafî olarak kabul ediyor, işlenişindeki ihlâsa bakıyor.

Sorumluluk bu beldenin yöneticilerine aittir.

Ferdî sorumluluk terettüp etmez. Kişilere sorumluluk terettüp etmez. Yöneticilere, bu işi kararlaştıran kadınlara, baş kadınlara, terettüp eder. Bir mahsuru yoktur. Yanlışlık olsa da mahsuru yoktur. Çünkü zaten dünya üzerinde hilal her yerde aynı zamanda görünmez. Mesela Avustralya'da görünmez, kesin görülmedi. Ama Avustralya'dan Türkiye'ye kadar dokuz saat fark var; Türkiye'de görünebilir

hale gelir. Türkiye’de görünmez Fas’ta görülebilir hale gelir. Onun için mezhepler arasında da farklılık vardır. Mesela İmam Şâfiî hazretleri; “İki belde arasında belli bir kilometre, mil, mesafe olduktan sonra ihtilaflı olarak, farklı zamanlarda oruç tutmak, bayram yapmak olabilir.” diyor. Bizim Hanefîler birlik ve beraberliği düşünmüşler; belli noktada görülmüşse, hepsinde ilan etmişler. Bu durum imparatorluk idare şuurundan kaynaklanmış. İmam Şâfiî daha rahat şey yapıyor. *İhtilâf-ı metâli vâkidir* diye bir kaide var, mesele budur.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN
7 Zilhicce 1417 / 14.04.1997

[Bütün HAC VE UMRE SOHBETLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

